

СТРАХУВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

Розглядаються фактори розвитку страхування у фінансовій системі, функції страхових компаній як фінансового посередника, взаємодія страхування з іншими фінансовими посередниками, в першу чергу банками, на національному та міжнародному рівнях.

Factors of the insurance development in the financial system, insurance companies functions as financial intermediary, cooperation of insurance with other financial intermediaries, first of all with banks, on the international and national levels are considering

Страховання традиційно досліджується як специфічна фінансова послуга, що забезпечує оцінку та страхування ризиків і фінансового відшкодування втрат від їх настання. Розвиток страхування відображається у показниках надання послуг – обсягу страхових премій та страхових відшкодувань, щільності страхування, його прибутковості та інших.

Сучасні процеси диверсифікації, консолідації та Інтеграції в національних та міжнародній фінансах обумовлюють необхідність активізації аналізу страхування з точки зору його ролі у фінансових системах. Цьому повинно слугувати дослідження співвідношення загальних рис та особливостей розвитку страхування у порівнянні з іншими сегментами фінансової системи, взаємодії глобальних та національних тенденцій, міжсекторальної взаємодії у фінансових системах.

Проблеми розвитку фінансової системи України, місця та ролі страхування у фінансовій системі, сучасні тенденції страхування знайшли своє відображення у працях В.Д. Базилевича, О.Д. Василика, Н.М. Внукової, В.М. Геєця, А.М. Гальчинського, В.І. Міщенко В.М. Опаріна, І.О. Лютого, В.М. Шелудько та інших. Сучасні проблеми розвитку страхування у системі фінансових посередників, інтеграційних процесів у фінансових системах досліджуються у працях зарубіжних вчених Ф. Мишкіна, С. Валдеса, Д. Мадурі, С. Фроста та інших.

Мета – розглянути фактори розвитку страхування у фінансовій системі, функції страхових компаній як фінансового посередника, форми взаємодії страхування з іншими фінансовими посередниками, в першу чергу банками, на національному та міжнародному рівнях.

Аналіз ролі страхування у ефективному розвитку фінансової системи та її стабільності набуває все більшого значення в сучасних умовах. Розвиток страхування необхідно розглядати у загальному контексті еволюції національних та глобальної фінансових систем. На них впливають високі темпи розвитку та лібералізації національних та міжнародних фінансових ринків, міжнародна фінансова інтеграція, циклічні та кон'юнктурні коливання, нестабільність міжнародних товарних та фінансових ринків, періодичні зовнішні шоки для національних економік. Вказані процеси актуалізують необхідність забезпечення ефективності та стабільності національних та глобальної фінансових систем. Тому посилюється потреба у ефективному та збалансованому розвитку страхування у фінансовій системі, його ролі у забезпеченні фінансової стабільності.

Страховання та інститути страхового ринку можуть аналізуватися як:

- ✓ послуга з вимірювання ризику та оцінки вартості його страхування;
- ✓ специфічна фінансова послуга з трансформації та зменшення фінансових втрат від настання ризиків для реальної економіки, фінансового сектору та населення;
- ✓ фінансовий посередник, що здійснює трансфер фінансових ризиків;

- ✓ фінансовий посередник, що акумулює фінансову ліквідність та спрямовує її на фінансові ринки;

- ✓ інституційний інвестор, що здійснює переважно довгострокові інвестиції та отримує інвестиційний дохід в інтересах виконання страхових функцій;

- ✓ суб'єкт запозичень на фінансовому ринку для формування ліквідності страхових компаній та трансферу фінансових ризиків.

Страхові компанії є фінансовими інституціями, що реалізують комплекс функцій у фінансовій системі. Страхування розглядається як функція фінансового посередника, який інвестує нагромаджені страхові платежі у фінансові інструменти та за рахунок отриманих доходів здійснює страхові виплати та отримує прибуток [1, с. 71, 362-364] Значна частина діяльності страхових компаній в розвинутих економіках спрямована на акумуляція заощаджень, їх трансформацію в інвестиції та операції на фінансових ринках.

Відповідно до конкретного підходу до аналізу ролі страхування у фінансовій системі, статус та функції страхових компаній як фінансових посередників можуть розглядатися у різних аспектах:

- ✓ фінансовий посередник що здійснює трансформацію ризику у фінансовій системі;

- ✓ фінансовий посередник, що здійснює трансформацію розмірів та термінів фінансової ліквідності;

- ✓ фінансовий посередник, що здійснює акумуляцію фінансових активів (страхових платежів та резервів) та їх інвестування на фінансовому ринку (інституційний інвестор);

- ✓ фінансовий посередник-емітент, що забезпечує емісію та оборот специфічних фінансових інструментів, що пов'язані з функціями страхування та оборот яких формує особливий сегмент фінансових ринків.

Основні канали впливу страхування на функціонування фінансової системи – це оцінка та трансфер ризиків, що зменшує фінансові втрати на всіх рівнях, акумуляція страхових премій та заощаджень, ефективно розміщення інвестицій, що збільшує обсяг фінансової ліквідності та збалансованість її постачання до економіки.

Таким чином, здійснення страховими компаніями функцій фінансового посередника справляє багатоаспектний вплив на фінансові ринки (основними з яких є трансфер ризиків, постачання ліквідності та інвестування), що суттєво впливають на забезпечення стабільності фінансової системи.

Вплив страхування на забезпечення стабільності фінансової системи має макроекономічний та мікроекономічні ефекти, національний та трансграничний аспекти. Основними сферами реалізації системного ефекту розвитку страхування є:

- ✓ сприяння фінансовій стабільності економічних суб'єктів, національних та міжнародних фінансових ринків;

- ✓ заміщення фінансових витрат держави на подолання наслідків ризиків та втрат, в першу чергу у виробництві та в результаті природних катастроф;

- ✓ підтримання стабільності виробництва та торгівлі, в першу чергу зовнішньої, шляхом страхування ризиків власності, переривання бізнесу та експорту;
- ✓ стимулювання заощаджень та їх розміщення у страхуванні життя та інших формах страхування;

- ✓ ефективне управління ризиками шляхом визначення фінансових параметрів ризику, трансферу ризику, поєднання ризиків та їх зменшення;
- ✓ зменшення фінансових втрат від настання ризиків;
- ✓ ефективне розміщення нагромаджень та капіталу на фінансовому ринку та у сфері реальних інвестицій.

Таблиця 1. Зміст та результативність функцій страхування як фінансового посередника

Функція	Зміст функції	Результативність	Вплив на стабільність фінансової системи
Трансформація ризику	оцінка ризику розподіл ризику між суб'єктами фінансових ринків	трансфер ризику від фінансових інституцій до ринку зниження впливу ризику в результаті розподілу між суб'єктами ринків	зниження загально рівня ризику підвищення ліквідності фінансових та нефінансових корпорацій
Трансформація розмірів фінансової ліквідності	нагромадження страхових премій та резервів	розміщення фінансової ліквідності на грошових та фінансових ринках запозичення на ринках для підтримання ліквідності страхових компаній	постачання ліквідності на грошові та фінансові ринки використання ринків для підтримання ліквідності страхових компаній
Трансформація термінів фінансової ліквідності	нагромадження строкових страхових премій	розміщення довго-строкової фінансової ліквідності на ринках	підтримання пропозиції фінансової ліквідності на ринку
Трансформація нагромаджень у інвестиції	нагромадження страхових премій	інвестування фінансової ліквідності на ринках фінансових та реальних інвестицій	пропозиції довго строкової фінансової ліквідності на ринку

Джерело: складено автором.

Водночас ступінь розвинутої та диверсифікації фінансової системи, фінансових ринків та інфраструктури впливають на можливості ефективного розвитку страхування та реалізації його основних функцій.

Структура страхування є одним із показників розвинутої фінансової системи. Страхування життя пере-

важає у розвинутих фінансових системах, страхування ризиків та обов'язкове страхування переважає у трансформаційних економіки та розвиваючих ринках (emerging markets).

Таблиця 2. Основні індикатори міжнародних та національних ринків страхових послуг, 2005-2006 рр.

	Страхові премії у % до ВВП				Страхові премії на душу населення, долл. США			
	Страховання життя		Інші види страхування		Страховання життя		Інші види страхування	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Розвинуті країни	5,15	5,53	3,82	3,65	1997	2026	1399,8	1336
Розвиваючі ринки	2,1	1,42	1,47	1,27	46,1	31,6	30,5	28,2
Східна Європа	0,6	0,64	2,07	2,09	31,8	40,3	110,0	131,4
Україна	0,07	0,1	2,5	2,7	1,3	1,9	57,1	57,6
Україна в % до Східної Європи	11,6	15,6	120,7	129,2	4,1	4,7	51,8	43,8

Розраховано за даними: World Insurance in 2005: moderate premium growth, attractive profitability. – Sigma, 5/2006 – p.18, 36; World Insurance in 2006: Premiums came back to "life". – Sigma, 4/2007 – p.31, 38, 39.

Показники рівня розвитку страхування (страхові премії до ВВП) в Україні є досить суперечливими – рівень ризикового страхування дещо перевищує показники Східної Європи та розвиваючих ринків, тоді як рівень страхування життя значно відстає не тільки від середньоевропейського рівня, але є від Росії та деяких інших країн СНД. На наш погляд, значною мірою це обумовлено пріоритетом банківської системи у залучення заощаджень та відносно нерозвиненістю фінансового ринку. Це також підтверджує більший розрив у показниках щільності страхування життя (страхові премії на душу населення), де рівень України становить 4,7 % від показника Східної Європи.

Формування страхового сектору на ринкових засадах у трансформаційних економіках (в тому числі і в Україні) можна досить умовно поділити на два етапи. На першому етапі, в період становлення ринкових інституцій, комерційних банків та інфраструктури фінансових ринків, коли має місце монетарна та валютна нестабільність, переважає страхування ризиків та його використання для оптимізації оподаткування, а формування прибутків

страхових компаній здійснюється за рахунок різниці між страховими платежами та страховими виплатами.

На послідовному етапі, коли стає розвинутою банківська система та фінансові ринки, досягнута певна міра монетарної та валютної стабільності, відбувається модифікація ролі страхування та його функцій, зростають економічні стимули до розширення операцій страхових компаній на фінансових ринках. [5]

Фінансова система України є банкоцентрованою, тому тенденції страхування багато в чому обумовлюються співвідношенням його розвитку з процесами у банківській сфері.

Роль страхових компаній для економіки та фінансового сектору обумовлена ефективністю їх діяльності зі зменшення фінансових втрат в результаті настання ризиків. В той же час прийняття ризиків страховими компаніями та їх акумуляція підвищує вимоги до управління ліквідністю страхового сектору. У разі втрати такої ліквідності або кризи страховий сектор може сам стати фактором нестабільності фінансової системи.

Таблиця 3. Питома вага чистих активів банків у структурі консолідованих активів фінансової системи України, %, 2005-2007 рр.

	На 1.01.2005	На 1.01.2006	На 1.01.2007
Частка чистих активів банків у фінансовій системі, %	86,1	89,5	92,1

Джерело: розрахунки автора за даними банківської статистики НБУ – www.bank.gov.ua – та статистики фінансових ринків Держкомфінпослуг – www.dfp.gov.ua.

У банківськоцентрованій фінансовій системі України продовжується концентрація активів, що безумовно

посилює вплив банків на розвиток інших фінансових посередників, в тому числі і страхування.

Таблиця 4. Активи банківської системи та страхових компаній в Україні, 2003-2007 рр., млн. грн.

	2003	2004	2005	2006	6 міс. 2007
Чисті активи банків	100,234	134,348	213,879	340,170	509,000
В % до поперед. року		34,0	59,2	59,0	49,6
Активи страхових компаній		20,213	20,920	23,995	29,650
В % до поперед. року			3,5	14,7	23,6
Активи страхових компаній в % до активів банків		15,0	9,8	7,1	5,8

Джерело: розрахунки автора за даними банківської статистики НБУ – www.bank.gov.ua – та статистики фінансових ринків Держкомфінпослуг – www.dfp.gov.ua.

З наведених даних видно, що темпи зростання активів банківської системи України є дуже високими за європейськими мірками – останні три роки приріст перевищує 50 % на рік. Це характеризує динаміку наближення банківського сектору до рівня країн Центральної Європи. Така високі темпи підвищують вимоги до підтримання балансу і стабільності банківської системи.

Зростання активів банківської системи в основному було забезпечено за рахунок високих темпів капіталізації, що було досягнуто шляхом виходу банків на фінансові ринки – національні та міжнародні:

- ✓ збільшення продажу облігацій банків на національному фінансовому ринку;

- ✓ диверсифікація та збільшення обсягу залучень на міжнародних фінансових ринках – українські банки використовували еврооблігації, синдиговані кредити, сек'юритизація, субординований борг та публічне розміщення акцій;

- ✓ придбання акцій українських банків великим міжнародними банками, що супроводжувалося посткапіталізацією – значним збільшенням статутного капіталу за рахунок іноземного банку.

Водночас темпи капіталізації та збільшення активів страхових компаній значно відставали від відповідних темпів банківської системи. В результаті цього співвідношення активів страхових компаній до активів банківської системи України знизилось з 15,0 % у 2004 році до 5,8 % у середині 2007 року. Основні причини такого становища, наш погляд, були обумовлені не тільки прискореним розвитком банківської системи, а й особливостями еволюції страхового сектору:

- ✓ значне скорочення обсягів страхування ризиків в цілях оптимізації оподаткування; – обмежені можливості страхових компаній щодо залучень на фінансових ринках;

- ✓ менші у порівнянні із банківською системою обсяги придбання іноземними інвесторами акцій українських страхових компаній;

- ✓ пріоритетність вкладень іноземного капіталу у компанії зі страхування життя, що є більш капіталомісткі та окупність інвестицій у які становить орієнтовно 5-6 років.

Можна зробити висновок, що по мірі розвитку страхування масштаб та диверсифікація операцій страхових компаній на фінансових ринках зростає. Вони включають два основні напрямки:

1) інвестування страхових коштів на фінансових ринках;

2) використання фінансових ринків для підвищення капіталізації страхових компаній.

Розвиток страхування життя та пенсійного страхування означає пропозицію для населення фінансових продуктів, які поєднують можливість отримання інвестиційного доходу з отриманням страхової виплати у разі настання страхового випадку. Така особливість страхових продуктів є інструментом конкуренції за залучення заощаджень населення та коштів корпорацій (корпоративні пенсійні відрахування) з банками та іншими небанківськими фінансовими інститутами, які пропонують розміщення на банківських депозитах, у інвестиційні і пайові фонди, золото, нерухомість та інші активи, що приносить дохід. Основним критерієм конкуренції є порівняльний розмір інвестиційного доходу та надійність його комбінації зі страховою виплатою.

По мірі лібералізації та інтеграції фінансових систем змінюється співвідношення національних та глобальних тенденцій ролі страхування у фінансовій системі.

Глобальні довгострокові тенденції визначають розвиток страхування у структурі фінансових систем:

- ✓ інтернаціоналізація фінансових систем та міжнародні фінансова інтеграція;

- ✓ посилення інтеграції страхування з банками у структурі міжнародних комплексних фінансових груп;

- ✓ зростання обсягів фінансової ліквідності у фінансовому та корпоративному секторах, нагромадження надлишкової ліквідності в країнах-експортерах енергоресурсів та на нових розвиваючих ринках;

- ✓ зростання попиту на страхування життя та пенсійне страхування в результаті старіння населення та розвитку недержавного пенсійного страхування у розвинутих країнах;

- ✓ диверсифікація довгострокових фінансових інструментів на міжнародних фінансових ринках, що дає можливість підвищення ефективності інвестиційних стратегій страхових компаній;

- ✓ розширення можливостей залучення додаткового капіталу страховими та перестраховувальними компаніями на міжнародних фінансових ринках, що підвищує ліквідність страхового сектору та його страхову ємність;

- ✓ використання гібридних фінансових інструментів для управління ризиками ліквідності страхових компаній, особливо у випадках значних виплат в результаті настання катастроф або інших фінансових шоків.

У банківській системі України відбувається зростання ролі іноземного капіталу, який представлений в ос-

новному великими комплексними фінансовими групами. Питома вага іноземних банків в активах банківської системи України за даними банківської статистики НБУ в кінці 2007 року досягла 33 %.

Інтернаціоналізація українського банківського сектору в силу системного ефекту банкоцентрованості фінансової системи впливає на інтернаціоналізацію страхування. Міжнародні банки стимулюють попит на якісні послуги зі страхування ризиків при наданні експортних кредитів, лізингових послуг, роздрібного кредитування, кредитування придбання товарів та автомобілів, кредитуванні житла та інше. Міжнародні банки стимулюють попит на страхування життя через в силу того, що наприклад, надання кредитів на придбання житла за міжнародними банківськими технологіями вимагає обов'язкового страхування життя позичальника. Зростання попиту з боку міжнародних банків стимулює входження іноземних страхових компаній на український ринок.

Забезпечення ліквідності страхового сектору та посилення його ролі у стабільному розвитку фінансової системи повинно спиратися на зростання капіталізації страхових компаній, ліквідності їх активів та страхових резервів. Необхідна консолідація страхового сектору та його інтернаціоналізація, запровадження сучасних європейських технологій страхування, розширення операцій страхових компаній на фінансових ринках.

В умовах зростання інтернаціоналізації страхового ринку України важливого значення набуває своєчасна імплементація у регуляторну базу страхування положень європейського законодавства. Особливе значення набуває запровадження положень розробленої в ЄС директиви Ліквідність II (Solvency II), яка повинна бути завершена в 2008 році та запроваджена починаючи з

2010 року.[7, 8] Основними принципами цієї директиви є модернізація, гармонізація та прозорість регулювання капіталу та ризиків страхових компаній. Зміст директиви відповідає вимогам процесу фінансової інтеграції, зростання конвергенції банків та страхових компаній у рамках великих міжнародних комплексних фінансових груп. Директива передбачає запровадження однотипного з банківським сектором принципу регулювання на основі підходу Базель II. Це включає визначення трьох опор: кількісні вимоги (включаючи вимоги мінімальної достатності капіталу та вимоги ліквідності капіталу), якісні вимоги (внутрішній контроль ризиків та наглядові вимоги) та ринкова дисципліна.

Потреба у імплементації європейського регулювання вимагає розробки нового закону про страхування в Україні, який повинен бути спрямований на модернізацію страхового сектору. Його основні положення повинні запровадити сучасну класифікацію страхових послуг, вимоги щодо управління ризиками та більш ефективний страховий нагляд.

1. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. 7-е издание. Пер. с англ. – Москва: И.Д. "Вильямс".
2. Insurance in emerging markets: focus on liability developments. – Sigma, 5/2005.
3. World Insurance in 2005: moderate premium growth, attractive profitability. – Sigma, 5/2006.
4. World Insurance in 2006: Premiums came back to "life". – Sigma, 4/2007.
5. Ноель М., Каптур З., Пригожина А., Рутледж С., Фурсова О. Развитие небанковских финансовых учреждений в Украине. Стратегия реформирования политики и план действий. – Світовий банк, Вашингтон – 2006.
6. Gjersen C. Financial Market Integration in the Euro Area. Economic Department Working Paper No.368. – OECD, Paris.
7. 2003.Solvency II: an integrated risk approach for European insurers. – Sigma, 4/2006.
8. Potential impact of Solvency II on financial stability. – European Central Bank, 2007.

Надійшла до редколегії 10.06.08

Р. Рак, канд. екон. наук, асист., К. Ковальська, канд. екон. наук, асист.

МІСЦЕ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Висвітлено місце медичного страхування в системі охорони здоров'я в Україні.

Place of medical insurance in system of health care in Ukraine is illustrated.

В умовах стабілізації економіки, зміни форм власності та механізму управління в державному секторі економіки потреба суб'єктів господарської діяльності у захисті своїх майнових інтересів та інтересів працівників від різноманітних ризиків постійно зростає. Держава також зацікавлена у страховому захисті державного майна та підвищенні соціально-економічної захищеності громадян України.

Страхова діяльність в усіх економічно розвинутих країнах визнана однією з найважливіших галузей, що забезпечує дієвий захист соціальних і майнових прав та інтересів громадян від різноманітних ризиків, підтримання соціальної стабільності суспільства та економічної безпеки держави. Крім того, вона є важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки та потужним засобом акумулювання значних коштів для їх подальшого вкладення в економіку.

В Україні страховий ринок має величезний потенціал розвитку. За експертними оцінками, сьогодні в Україні є застрахованими лише близько 30 % ризиків, тоді як у більшості країн цей показник складає 90–95 %. Частка українського страхового ринку в загальноєвропейському обсязі страхових послуг складає лише 1 % – при тому, що в Україні проживає 7 % населення Європи % [1].

Питання щодо функціонування страхового ринку вивчали різноманітні вчені, серед яких Базилевич В.Д., Заруба О.Д., Корольок Ю.В., Осадець С.С., Пікус Р.В. та інші.

Метою статті є дослідження сутності та визначення напрямів вдосконалення функціонування та розвитку медичного страхування в системі соціального захисту населення в сучасних умовах.

Соціально-політична криза в Україні призвела і до кризи в системі охорони здоров'я та погіршення якості медичного обслуговування населення. Так, у складеному вперше за історію Всесвітньої організації охорони здоров'я рейтингу національних систем охорони здоров'я Україна посіла 79 місце з 191 країни світу. Після здобуття Україною незалежності все більше приділяється у дослідженні страхування в нашій державі висвітлення аналізу проблем пов'язаних із розвитком охорони здоров'я та медичного страхування зокрема.

На превеликий жаль, до теперішнього часу більшість запропонованих проєктів експерименту по перебудові економіки охорони здоров'я, по створенню системи обов'язкового державного соціального медичного страхування, мають направлення лише на отримання ефекту шляхом перерозподілу та використання ресурсів, що наявні в цій галузі. Основне завдання – залучення значних додаткових фінансових позабюджетних ресурсів на охорону здоров'я в цих проєктах не вирішується.

Медичне страхування, по суті, є страхування втрати здоров'я від різних причин. Медичне страхування – вид особистого страхування на випадок втрати здоров'я від хвороби або внаслідок нещасного випадку. Воно застосовується з метою мобілізації та ефективного викорис-